

І. В. Борщевський

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права

РОЛЬ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Тривалий час вітчизняною юридичною наукою воля законодавчого органу держави розглядалася як єдине джерело формування й розвитку права. Судам традиційно відводилася роль органу, уповноваженого виключно на застосування правових норм, тобто можливість впливу судової практики на формування права не визнавалася. Але, на теперішній час, судовий прецедент є важливим компонентом вітчизняної системи джерел права.

Для подальшого розвитку правосуддя в Україні необхідне реальне утвердження верховенства права в суспільстві й забез-

печення кожній особі права на справедливий судовий розгляд у незалежному й неупередженому суді. Адже сутність верховенства права полягає в тому, що права людини й основоположні свободи виступають тими цінностями, які формують зміст і спрямованість діяльності держави. Однак верховенство права так і залишатиметься доктриною, позбавленою практичного значення, доки судді у своїй професійній діяльності не керуватимуться виключно принципом верховенства права, який, зокрема, вимагає юридичної визначеності й подібності судової практики [1, с. 34].

Суперечки про те, чи можна визнати судовий прецедент джерелом права в нашій країні, ведуться багато років, однак дискусії не привели до розв'язання проблеми. В Україні ідею про можливість і допустимість судового прецеденту підтримує ряд учених, зокрема: О. Константій, Л. Корчевна, І. Овчаренко, А. Осетинський, Л. Петрова, О. Скакун, Р. Тополевський, В. Трофименко, С. Шевчук та інші. У сучасній юридичній науці ведеться активна дискусія щодо доцільності визнання рішень судів судовими прецедентами і нині, коли в Україні відбувається правова реформа і вдосконалюється вся правова система, проблема визнання судового прецеденту джерелом права стає особливо актуальною.

Стосовно нашої держави, то судовий прецедент нормативно ніколи не визнавався джерелом українського права, що відповідає традиції визнання закону основною формою фіксації норми права, але в Україні спостерігається рух до визнання судового прецеденту у ролі субсидіарного джерела права.

У вітчизняному праві судовий прецедент лише в останнє десятиріччя в юридичній науці став предметом глибокого аналізу як нове джерело права, і досі триває дискусія про доцільність його впровадження у вітчизняну правову дійсність [2, с. 165].

На думку прихильників появи такого джерела, правовий прецедент сприятиме не лише збільшенню кількості суб'єктів правотворчості, а й дасть змогу розформалізувати систему джерел права та надати гнучкості та динамізму всій правовій системі. Вони звертають увагу на те, що «...застосування прецеденту в правовій діяльності нашої країни є нагальною потребою, для реалізації якої створені як правові, так і політичні передумови» [3, с. 29].

Аргументом цього служить те, що прецедентну систему права «використовує весь світ, і кращої поки не вигадано: лише судова влада заповнює прогалини в законодавстві і дає роз'яснення, які ніхто інший надати не може. Єдина проблема — рєстрація рішень, адже в різних регіонах країни виносять абсолютно різні рішення з одного й того ж питання» [4, с. 42]. Основа цієї думки полягає в тому, що судові прецеденти виконують значну роль у правовому регулюванні, оскільки завдяки їм конкретизуються закони, заповнюються прогалини в праві. Такими прецедентами в Україні пропонується визнати рішення Конституційного Суду України та Верховного Суду України [5, с. 188].

Особливо важливе значення має вирішення питання щодо визнання рішень суду судовими прецедентами, що вимагає визначення поняття і місця судового прецеденту в системі джерел права (зокрема, його співвідношення із законом, звичаєм, іншими джерелами права), механізму створення та дії судового прецеденту.

Для повноцінного впровадження інституту судового прецеденту в українське право необхідно визначити суб'єкти створення прецеденту (зокрема, вищі судові інстанції, апеляційні суди, перша інстанція з найбільш важливих справ), нормативно обов'язкову і необов'язкову частини судового прецеденту, умови його дії в часі, за колом осіб, порядок застосування, зміни і скасування тощо [6, с. 23].

Для повноцінного виконання судовою владою своїх задач, які полягають у здатності вирішення правових конфліктів, у разі відсутності відповідних норм закону в сьогоденні постає гостра необхідність у створенні судом норм права, щоб більш повноцінно врегульовувати правовідносини, які не зміг передбачити законодавець, і надати захист тим правам людини, які не дістали свого закріплення.

Література

1. Дашковська О. Судовий прецедент і судова практика як джерела права [Текст] / О. Дашковська // Вісник Академії правових наук України. — 2011. — № 1(64). — С. 32–36.
2. Завидняк В. І. Судовий прецедент як джерело права [Текст] / В. І. Завидняк // Науковий вісник Національного університе-

- ту державної податкової служби України (економіка, право). — 2013. — № 2. — С. 160–168.
3. Скакун О. Конституційний Суд як учасник правотворчої (законотворчої) діяльності в Україні [Текст] / О. Скакун // Юридична Україна. — 2003. — № 1. — С. 25–31.
 4. Майданик Роман. Загальна характеристика судового прецеденту в праві України [Текст] / Роман Майданик // Юридична Україна. — 2012. — № 12. — С. 41–44.
 5. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти) [Текст] : монографія. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. — 304 с.
 6. Бондаренко-Зелінська Н. Правова система України та судовий прецедент: можливість співіснування [Текст] / Н. Бондаренко-Зелінська // Юридичний журнал. — 2008. — № 6. — С. 23–25.